

Jezuitski kolegij in začetki visokošolskega študija v Ljubljani

■ **Monika Deželak Trojar**, dr. zgodovinskih znanosti, znanstvena sodelavka na ZRC SAZU, se poklicno posveča slovenskemu slovstvu in zgodovinopisju 17. ter 18. stoletja.

Članek predstavi začetke jezuitskega reda in ozadje prihoda prvih jezuitov v Ljubljano. V nadaljevanju oriše raznolika področja delovanja ljubljanskega jezuitskega kolegija (1597–1773). V sklepnem delu pa se posveti predstavitvi jezuitske gimnazije ter višjega oz. visokega šolstva v Ljubljani in njegovega pomena za splošni kulturni razvoj širšega slovenskega prostora.

Začetek jezuitskega reda in prihod prvih jezuitov v Ljubljano

Jezuitski red je leta 1539 skupaj z devetimi prijatelji duhovniki ustanovil Ignacij Lojolski, leta 1540 in 1550 pa sta red potrdila papeža Pavel III. in Julij III. Med najpomembnejša poslanstva jezuitskih redovnih skupnosti štejemo širjenje Božje besede (poučevanje krščanske nauka in pridiganje), podeljevanje zakramentov, dela usmiljenja, misijone in predvsem šolstvo, ki je bilo v ospredju njihove dejavnosti.

Čeprav so se jezuiti najprej želeli posvetiti predvsem oznanjevanju evangelija, so pozneje spoznali, da bodo svoje redovno poslanstvo najlažje uresničili preko vzgoje in izobraževanja. Njihovi vzgojni zavodi, imenovani kolegiji, so postali duhovna, kulturna in verska središča tedanje Evrope. Ker so bili jezuiti ubožtveni red in so živeli od miloščine, kolegijev niso ustanavljali sami, ampak je za njihovo materialno osnovo poskrbel deželni vladar. Osrednji del kolegija je bila cerkev, okrog nje pa so se zvrstila poslopja, ki so bila namenjena bivanju jezuitske redovne skupnosti, njihovim šolam in internatu (t. i. seminar).

Slovenske zgodovinske dežele so bile z jezuitskim redom povezane tako rekoč od začetka. Za to je bil najzaslužnejši takratni ljubljanski škof Urban Textor, ki je bil leta

1551 kot visoki državni uradnik na dunajskem dvoru v veliki meri zaslužen za prihod jezuitov na Dunaj. V okviru prenove duhovniškega življenja v svoji škofiji si je prizadeval, da bi jezuiti prišli tudi v Ljubljano, kar pa v njegovem času še ni bilo izvedljivo. Prošnjo za ustanovitev kolegija je v začetku devetdesetih let 16. stoletja ponovil škof Janez Tavčar in bil uspešen. Prvi trije jezuiti so v Ljubljano prišli januarja 1597. V naslednjih dveh desetletjih so jezuiti ustanovili kolegije še v Celovcu, Gorici in Trstu.

Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773)

Jezuiti so za svoje domovanje v Ljubljani izbrali prostor nekdanje ubožnice pri sv. Jakobu, papež pa jim je za preskrbo določil prihodke razpuščene kartuzije v Pleterjah. Srčika kolegija je postala cerkev sv. Jakoba. Tako cerkev kot stavbe ob njej so jezuiti v naslednjih dveh stoletjih zaradi naraščajočega števila redovnih članov in dijakov večkrat dograjevali in skrbeli tudi za stavbni ter likovni okras. Leta 1658 so dokončali novo gimnazijsko poslopje, v osredju katerega je bila velika avla z odrom za šolske gledališke predstave. Stalno skrb so posvečali tudi zagotavljanju primernih prostorov za bivanje jezuitskih dijakov (t. i. seminar).

Jezuitom se pogosto očita, da so gojili le latinščino in da jim za slovenščino ni

Ljubljanski jezuitski kolegij s cerkvijo sv. Jakoba v Valvasorjevem času.
Vir: Gostiša, Lojze (ur.) (2008): Iconotheca Valvasoriana (XVII. zvezek, list 338). Ljubljana-Zagreb

bilo mar, vendar to ne drži. Kateheze za otroke in odrasle so imeli v slovenščini že od vsega začetka, leta 1615 pa so uvedli tudi slovenske pridige. S škofom Tomažem Hrenom so tesno sodelovali pri uresničevanju njegovega literarnega programa katoliške obnove na Kranjskem. Janez Čandek je skupaj s Hrenom leta 1612 za tisk pripravil lekcionar *Evangelia inu lystuvi*. Skoraj istočasno, leta 1615, je priskrbel slovenski prevod Kanizijevega *Malega katekizma*, opremljen z lesoreznimi podobami, ki je bil namenjen predvsem otrokom in mladim.

Jezuiti so v Ljubljani razvili bogato pastoralno dejavnost, ki je segala od poučevanja krščanskega nauka, pridiganja in spovedovanja do duhovnih vaj, ljudskih misijonov, procesij ter drugih pobožnosti in razgibane duhovnosti. Zanimali so jih tako najmanjši, izrinjeni na rob družbe (jetniki in bolniki), kot plemstvo in mestno ter podeželsko prebivalstvo. V želji po duhovnem napredku redovnih članov in ljudi, ki so jim bili zaupani v dušnopastirsko oskrbo, pri čemer so vključevali tudi ženske, so dali natisniti veliko knjig: prevode katekizmov jezuitskih avtorjev, pesmarice in druge duhovne knjige, ki so bile namenjene dija-

kom in članom njihovih kongregacij ter bratovščin. Ker jim je uspelo pritegniti širok krog bralcev, so s tem pomembno prispevali k rasti humanistične bralne kulture na Slovenskem. Ne smemo pozabiti na tisti del jezuitske slovstvene in duhovne ustvarjalnosti, ki je delil usodo večine in ostal na ravni rokopisnih knjig. Tudi te so, čeprav se jih je do danes ohranilo zelo malo, odigrale pomembno vlogo: jezuitski patri so jih namreč brali širšim množicam, jih prepisovali in z njihovo pomočjo snovali pridige ter nagovore.

Jezuiti so bili odlični pridigarji. Niso pridigali le v svoji cerkvi, ampak tudi v stolnici, cerkvah drugih ljubljanskih redov ter na podeželju, kamor so hodili v okviru ljudskih misijonov. Lep dokaz, da so prispevali pomemben delež k vzponu slovenske pridigarske dejavnosti, je natisnjena zbirka pridig Jerneja Basarja, ki je v jezuitskih virih imenovan kot »Krizostom domače dežele«. Njegove pridige z naslovom *Pridige iz bukvic imenvanih Exercitia svetega očeta Ignacija: zložene na vsako nedelo čez lejtu* (1734) so vzniknile iz bogate jezuitske duhovnosti, usmerjajo jih zlasti *Duhovne vaje* sv. Ignacija.

Gimnazija in začetki visokošolskega študija v Ljubljani

Takoj po prihodu v Ljubljano so jezuiti prevzeli pobudo na vzgojnem in izobraževalnem področju. Že v šolskem letu 1597/98 so začeli s poukom v najnižjih dveh gimnazijskih razredih. Ko so v šolskem letu 1604/05 odprli še razred retorike, je bilo vzpostavljane gimnazije (t. i. »studia inferiora«) zaključeno. Študij na gimnaziji se je delil na šest razredov. Čas šolanja je bil odvisen od predznanja učencev in je trajal od pet do sedem let (najpogosteje pa šest). Pri izobraževalnem delu so izhajali iz temeljnega dokumenta jezuitske pedagogike, *Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu* (Načrt in ureditev študija Družbe Jezusove). V vzgojni in izobraževalni sistem v Ljubljani so vnesli mnoge novosti in ga tako dvignili na veliko višjo raven.

Poleg gimnazijskega pouka so kmalu uvedli tudi posamezne višješolske pred-

mete. Že leta 1619 so začeli s predavanji o moralni teologiji, pozneje pa še o spornih teoloških vprašanjih. V uvajanju teh predmetov je mogoče prepoznati zametke višjega in visokošolskega študija pri nas, ki je v letih 1704–1705, ko so v Ljubljani uvedli filozofske študije in odprli stolice za logiko, matematiko, fiziko in cerkveno pravo, dobil konkretnjšo obliko (t. i. »studia superiora«). Sredi 18. stoletja, ko je pritisk države na jezuitsko šolstvo postajal vse močnejši, so v Ljubljani v okviru filozofskega študija uvedli tudi nekatere bolj tehnične predmete, na primer eksperimentalno fiziko, mehaniko in agronomijo, leta 1768 pa pod vodstvom Gabrijela Gruberja vzpostavili še stolico za mehaniko. V okviru te katedre so poučevali risanje, geometrijo, hidravliko, ladjedelnštvo in inženirske predmete, namenjene izobraževanju obrtnikov.

Čeprav sta se tako filozofski kot teološki študij (posamezni teološki tečajji) v Ljubljani v veliki meri ujemala z vsebino študija na filozofskih in teoloških fakultetah jezuitskih univerz, pa ljubljanske višje študije (»studia superiora«) niso imele statusa univerzitetnega študija in niso mogle podeljevati akademskih nazivov. Kljub temu so jezuiti pomembno obogatili takratno študijsko ponudbo na Kranjskem, omogočili dostop do znanja v domačem okolju in olajšali prehod na univerzitetni študij v bližnjih (npr. Gradec) ter daljnih jezuitskih (npr. Dunaj) in tudi nejezuitskih univerzitetnih središčih (npr. Padova), bodočim duhovnikom pa ponudili potrebno teoretično ter praktično znanje za njihovo dušnopastirsko delovanje. Ohranile so se posamezne natisnjene slovesne teze nekaterih jezuitskih študentov in nekaj tiskanih tez v obliki vprašanj ali trditev pri posameznih profesorjih.

V dolgih letih obstoja jezuitskega kolegija v Ljubljani so se postopoma vzpostavili trdni temelji za kulturni, znanstveni in umetniški preporod na Slovenskem, katerega gonilna in odločilna sila so bili možje, ki so svojo uspešno življenjsko zgodbo začeli pisati v jezuitskih gimnazijskih klopeh (npr. Janez Vajkard Valvasor, Janez Krstnik Dolar, Marko Grbec, Marko Pohlin, Blaž Kumerdej, Jurij Vega, Anton Tomaž Linhart, Valen-

Natisnjena filozofska teza (tj. neke vrste (neuradna) diploma) Jurija Fabianecza, doma iz Zagreba, iz leta 1752 (104,4 x 83,3 cm). Vir: Arhiv Slovenske province Družbe Jezusove, Ljubljana

tin Vodnik in številni drugi). Brez njih Slovenci kot narod danes ne bi bili tu, kjer smo. Jezuitskih zaslug za kakovostni dvig splošne kulture na Slovenskem ni mogla izničiti niti papeževa razpustitev reda leta 1773. Čeprav je bil jezuitski kolegij v Ljubljani razpuščen in leto pozneje uničen v požaru, ukinitve jezuitov v realnosti kranjske vsakdanjosti ni mogla biti tako dosledna, kot so jo začrtali sklepi, zapisani na papirju. Ljubljana zaradi tega ni kar naenkrat ostala brez šolstva, ampak je le-to ob nadaljnjem sodelo-

vanju nekaterih nekdanjih jezuitskih patrov delovalo naprej. Sledila so desetletja, ki so na področje izobraževanja vnesla številne spremembe, v katerem so se možnosti delovanja nekdanjih jezuitov precej zožile. Obdobje po ponovni vzpostavitvi jezuitskega reda leta 1814 je tako prineslo nove izzive in drugačne priložnosti. ◀

Referenčna literatura

- Baraga, France (ur.); Kiauta, Marija (prev.) (2003): *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1591)*. Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove.

- Benedik, Metod; Bratina, Lojze; Cevc, Emilijan idr. (1992): *Jezuiti na Slovenskem: zbornik simpozija*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove.
- Ciperle, Jože (2008): Teološki študij v Ljubljani pred ustanovitvijo univerze. V Jože Ciperle; Tatjana Dekleva (ur.): *Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani skozi čas in prostor* (str. 11–29). Ljubljana: Univerza v Ljubljani (Zgodovinski arhiv in muzej Univerze).
- Ciperle, Jože; Dekleva, Tatjana (2009): *Ustanovitev Univerze v Ljubljani v letu 1919*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani (Zgodovinski arhiv in muzej Univerze).
- Dovjak, Rok (2010): *Ljubljanski jezuiti in njihov odnos z laiki glede na Historio annuo (1596–1691)*. Ljubljana: diplomsko delo.
- Rajšp, Vincenc (ur.) (1998): *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773): zbornik razprav*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete.

Pedagog – steber v medkulturni vzgoji in izobraževanju

■ **Ksenja Zupančič**, dipl. vzgojiteljica, je zaposlena v Vrtcu Antona Medveda Kamnik. Kot prostovoljka sodeluje v bolnišničnih oddelkih Vrtca Vodmat.

V vrtce in šole prihajajo otroci iz različnih kulturnih okolij in z navadami, ki so del družine. Ko se na enem mestu srečajo različne kulture, to lahko pomeni zavračanje ostalih kultur, če v to ne poseže kompetentni pedagog. Na kakšen način pristopa k medkulturni vzgoji dober pedagog ter kakšne so njegove kompetence?

Medkulturna vzgoja (MV) predstavlja veliko obogatitev, a za pedagoga je lahko velik izziv. Zavedati se moramo, da MV ne opredeljuje le tujcev in drugačnih v našem okolju, ampak zahteva tudi spremembo odnosa. O MV govorimo tudi, ko imamo v skupini otroke iz različnih krajev. Samo v Sloveniji imamo veliko pokrajin ter s tem povezanih narečij, navad, jedi za posamezne kraje ... Vsaka družina je drugačna, sestavljata jo starša, ki prihajata iz okolij, kjer imajo različne navade, jezik. Obstoj takšne družine temelji na spoštovanju, sprejemanju drug drugega. Tudi pedagog pri vključevanju otrok priseljencev oziroma otrok z različnimi kulturnimi ozadji deluje z medkulturnim dialogom (MD), ki temelji na

sprejemanju drugačnosti. Pedagog ima pri vzpostavitvi MD zelo odgovorno vlogo, saj ga je med otroke treba vključevati zgodaj. Inkluzivne družbe se lahko razvijajo na podlagi učinkovitega vzpostavljanja MD. To je pot v integracijo in družbeno kohezijo, kjer ni prostora za marginalizacijo otrok. To je tudi pot boja proti predsodkom in stereotipizaciji javnega življenja. Ljudje se lahko veliko pogovarjamo o drugačnosti, sprejemanju razlik že, če srečamo npr. invalida. Včasih se premalo zavedamo, da nam življenje omogoča priložnosti za razvijanje veščin, ki nam koristijo v življenju. Če ne živimo življenja, temveč ga le gledamo z odprtimi očmi, nam tudi knjige ne bodo pomagale.

Medkulturne kompetence

Za izvajanje MD pedagog potrebuje medkulturne kompetence, za katere se mora sam truditi in jih razvijati. Temelj medkulturnih kompetenc je empatija, ki je pogoj za razvoj ostalih kompetenc. Resman (2003) poudarja pomembnost pedagogov za razvoj empatije, ki omogoča sposobnost vživljanja v položaj drugega. Danes je empatije premalo, zato je še bolj pomembno, da damo možnost razvoja empatije, ko je otrok še majhen. Pri tem imajo poleg pedagogov pomembno vlogo tudi starši. Pomembno je, da pedagog razvije interpersonalne veščine, da ve, kako se odziva v določenih okoliščinah, ter intrapersonalne veščine, kar pomeni, da na človeka gleda celovito. Biti mora tolerant in prilagodljiv v nepredvidljivih situacijah. Poiskati mora načine, da se približa otrokom, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij. Razširiti mora znanje o drugih kulturah, se pozanimati o njihovi religiji, načinu življenja. Medkulturne